

Nr 99

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till Aktiebolaget Atomenergi, m. m.; given Stockholms slott den 23 februari 1956.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Gunnar Lange

Propositionens huvudsakliga innehåll

Styrelsen för Aktiebolaget Atomenergi har — under förutsättning av bolagsstämans godkännande — beslutat föreslå en höjning av aktiekapitalet med 10,5 milj. kronor till 14 milj. kronor, varav staten skulle teckna aktier för 6 milj. kronor samt enskilda intressenter för 4,5 milj. kronor. I anslutning härtill föreslås i propositionen att å tilläggsstat II för innevarande budgetår till aktieteckning i bolaget anvisas ett investeringsanslag av 6 milj. kronor.

För fullföljande av den av 1953 års riksdag godkända planen att låta bolaget uppföra en andra reaktor föreslås att bolaget får utlägga beställningar inom en kostnadsram av 25 milj. kronor.

Kostnaderna för bolagets verksamhet under nästa budgetår — till den del de icke bestrids av aktiekapitalet — beräknas till 36,7 milj. kronor. Det föreslås, att till atomenergiverksamhet inom Aktiebolaget Atomenergi anvisas sistnämnda belopp.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1956.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM, LANGE, LINDHOLM.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, *fråga om anslag till Aktiebolaget Atomenergi, m. m.* samt anför därvid följande.

I årets statsverksproposition (X ht p. 40) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Atomenergiforskning m. m. inom Aktiebolaget Atomenergi beräkna ett reservationsanslag av 35 000 000 kronor. Jag torde nu få återkomma till hithörande spörsmål.

Aktiebolaget Atomenergis hittillsvarande verksamhet

År 1945 tillsattes den helstatliga atomkommittén, som har till uppgift att främja svensk forskning inom atomenergiens område. Kommittén disponerar det under åttonde huvudtiteln uppförda anslaget till atomenergiforskning — för innevarande budgetår anvisat med 2 775 000 kronor.

Efter förslag av atomkommittén bildades år 1947 Aktiebolaget Atomenergi för att bl. a. efterforska och utvinna grundmaterial för atomenergiens utnyttjande samt bygga reaktorer. Bolaget har ett aktiekapital av 3,5 milj. kronor, varav staten tecknat fyra sjundedelar eller 2 milj. kronor och ett tjugotal enskilda intressenter tre sjundedelar eller 1,5 milj. kronor. Av aktiekapitalet har 3 milj. kronor avsetts för finansiering av fasta tillgångar samt 500 000 kronor som ett buffertkapital för förskottering av utgifter som senare täcks av andra medel.

Utgifterna för bolagets verksamhet, vilken i praktiken kommit att avse tillämpad forskning i allmänhet på atomenergiens område, har blivit jämförelsevis mycket betydande; fränsett aktiekapitalet har de helt täckts av statsmedel. Till atomenergiforskning inom bolaget har från bolagets tillkomst till och med innevarande budgetår anvisats sammanlagt 61,45 milj. kronor, därav för budgetåren 1953/54—1955/56 7,1 resp. 10 och 18 milj. kronor.

Bolagets första uppgifter var att bygga en försöksreaktor och ett uran-

extraktionsverk. Reaktorn (R 1) har uppförts i bergrum i Stockholm och är i drift sedan 1954. Samma år sattes även uranextraktionsverket i gång. Verket, som uppförts i Kvarntorp, har en årskapacitet, som motsvarar ungefär 5 ton uranmetall.

I 1953 års statsverksproposition anmäldes en plan för bolagets verksamhet under kommande femårsperiod. Planen innebar främst byggandet av en andra reaktor. För att genomföra planen beräknades engångskostnader om ca 29 milj. kronor, bortsett från kostnaderna för förvärv och iordningställande av erforderligt markområde. De löpande kostnaderna beräknades stiga till 10 milj. kronor om året. Riksdagen hade intet att erinra mot att bolagets verksamhet tills vidare bedrevs i huvudsaklig överensstämmelse med denna plan samt medgav att bolaget fick bemyndigande att beställa material för den andra reaktorn för 15 milj. kronor.

Bolaget har i Stockholm — förutom huvudkontoret och försöksreaktorn — bl. a. laboratorier samt en fabrik för rening av uran från extraktionsverket i Kvarntorp samt metallframställning. Den andra reaktorn skall uppföras vid Studsvik norr om Nyköping, där bolaget förvärvat ett markområde vid kusten. Planerings- och byggnadsarbetena på området påbörjades under senare delen av år 1955.

Ur organisatorisk-administrativ synpunkt är verksamheten f. n. uppdelad på en administrativ avdelning, en avdelning för fysik och en avdelning för kemi; vidare planeras en arbetsgrupp för Studsviksanläggningen. På envar av avdelningarna för fysik och kemi finns ett antal olika sektioner. Antalet anställda vid bolaget, som under föregående budgetår uppgick till i runt tal 260 personer, beräknas innevarande budgetår öka till omkring 330.

Bolagets medelsäskanden

Y r k a n d e n

1. Aktiebolaget Atomenergi (skr. 15/9 1955) föreslår, att till aktieteckning i bolaget på tilläggsstat för budgetåret 1955/56 anvisas 6 milj. kronor.
2. Bolaget hemställer (skr. 15/9 1955) om ett beställningsbemyndigande på 25 milj. kronor samt föreslår vidare, att anslaget till atomenergiforskning m. m. inom bolaget för nästa budgetår uppföres med 36,5 milj. kronor.
3. Bolaget hemställer slutligen (skr. 17/2 1956) om anslag på 1 500 000 kronor för förvärv av metalliskt torium.

M o t i v

1. Uppförandet av reaktorstationen vid Studsvik och den ökning av bolagets verksamhet i övrigt, som kan väntas de närmaste åren, beräknas medföra ett investeringsbehov av ca 20 milj. kronor. Anläggningar, som på grund av sin speciella karaktär måste åsättas kort avskrivningstid, bör bekostas av anslagsmedel. Däremot bör anläggningar med normal avskrivningstid,

vilka beräknas kosta ca 7,3 milj. kronor, finansieras med aktiekapitalmedel. Vidare bör av aktiekapitalmedel ytterligare 3,2 milj. kronor reserveras för framtida behov samt såsom buffertkapital. Bolagets styrelse har därför — under förutsättning av bolagsstämman godkännande — beslutat öka aktiekapitalet med 10,5 milj. kronor. Om staten därav tecknar 6 milj. kronor, har enskilda intressenter förklarat sig beredda teckna 4,5 milj. kronor. Den nu gällande proportionen mellan statens och de enskilda aktieägarnas andelar skulle härigenom bibehållas oförändrad.

2. Efter Genèvekonferensen år 1955 har bolaget på nytt gått igenom sitt *arbetsprogram*. Bolaget önskar bygga upp en organisation, som blir till största möjliga nytta för det totala svenska atomenergiprogrammet. Genom samarbete med myndigheter och industrier bör tillses, att dubbelarbete undvikas. Bolaget bör kunna tjänstgöra som konsult åt svenska kraftproducenter och industrier och bör därför vara nära inkopplat vid utveckling, konstruktion och drift av kraftverksprototyperna. Bolaget bör vidare fortsätta arbetena på att ur landets tillgångar framställa uran och förädla detta till färdiga bränsleelement. Prospekteringen efter uranfyndigheter bör fortsätta. Det synes lämpligt, att bolaget blir centralt organ för import av uran samt för behandling av de utbrända och starkt radioaktiva bränsleelementen. Bolaget framhåller, att det framdeles kan räkna med vissa inkomster av verksamheten.

Bolagets andra reaktor (R 2), som skall uppföras vid Studsvik, kan nu göras mer avancerad och byggas snabbare än vad tidigare förutsetts. Möjligheterna att köpa reaktorn eller väsentliga delar därav från utlandet övervägs. Om reaktorn köpes färdig kan bolagets egen personalinsats minskas och större kraft i stället sättas in på samarbetet med vattenfallsstyrelsen och industrien rörande atomkraftverk och atomvärmeverk. Kostnaderna för R 2 kan ännu ej anges exakt men beräknas till ca 40 milj. kronor. Bolaget fick 1953 ett beställningsbemyndigande på 15 milj. kronor avseende inköp av viss material för R 2; nu begäres *bemyndigande att beställa material m. m. för återstående (40 — 15 =) 25 milj. kronor.*

Beträffande *medelsbehovet* under nästa budgetår anföres bl. a. följande.

Avdelningen för fysik. Antalet anställda beräknas öka med 95 till 260. Ökningen avser främst personal som sedermera skall flytta till Studsviksanläggningen. För att öka möjligheterna att göra undersökningar vid R 1 bör från utlandet inköpas viss kvantitet anrikat uran. Kompletterande strålskyddsanordningar bör utföras vid denna reaktor, vilken avses skola köras i 3-skift.

Avdelningen för kemi. Antalet anställda beräknas öka med 50 till 203 på grund av den intensifierade forskningsverksamheten. För prospekteringsverksamhet — såväl genom Sveriges geologiska undersökning som i bolagets egen regi — erfordras ökade medel.

Eftersom man snart torde kunna få köpa uran från utlandet till billigare priser än vad man har att räkna med vid uranextraktionsverket i Kvarntorp,

har bolaget beslutat att tills vidare uppskjuta en tidigare planerad utbyggnad av Kvarntorpsverket. I stället bör ansträngningarna inriktas på att sänka framställningskostnaderna. Vidare bör man undersöka möjligheterna att utvinna uran i samband med fosforsyraframställning; en försöksanläggning härför bör ev. uppföras. Det är emellertid — bl. a. av beredskapsskäl — önskvärt att den hittillsvarande uranproduktionen i Kvarntorp fortgår i oförminskad omfattning.

Studsviksanläggningen. För budgetåret 1955/56 har för denna anläggning beräknats 250 000 kronor. För nästa budgetår erfordras en betydande instrumentanskaffning för R 2. Som delkostnad för denna reaktor har upptagits 10 milj. kronor. För en accelerator — av särskild betydelse för neutron-fysikaliska undersökningar — jämte byggnad begäres 1,6 milj. kronor. Bolaget hade föreslagit, att en accelerator skulle inköpas redan innevarande budgetår; den slutliga medelsanvisningen medgav emellertid ej förvärv av en dylik. För maskiner m. m. till en verkstadsbyggnad samt för inventarier till en mässbyggnad beräknas sammanlagt 1,7 milj. kronor. För personalkostnader, garage och andra servicebyggnader m. m. beräknas ca 1,2 milj. kronor. Det totala medelsbehovet för Studsviksanläggningen under nästa budgetår har upptagits till i runt tal 14,5 milj. kronor.

Bolagets administrationskostnader beräknas till följd av förvärvet av Studsvik och den även i övrigt utvidgade verksamheten stiga med 235 000 kronor till 750 000 kronor.

Sammanfattning av medelsbehovet för budgetåret 1956/57. Bolagets personal beräknas under budgetåret 1956/57 öka med — inklusive ytterligare personal vid Studsviksanläggningen och för administrationen — sammanlagt omkring 170 till drygt 500. Medelsbehovet för löpande utgifter — för innevarande budgetår beräknat till 12,1 milj. kronor — upptages till följande belopp:

	Kronor
Avdelningen för fysik	10 400 000
Avdelningen för kemi	9 402 000
Studsviksanläggningen	1 205 000
Administrationen	750 000
	Summa 21 757 000

Medelsbehovet för sådana engångsutgifter, som inte är avsedda att täckas av aktiekapitalet — vilka utgifter för innevarande budgetår beräknats till 5,9 milj. kronor — anges i följande sammanställning:

	Kronor
Anskaffningar för R 2 och anläggningar vid Studsvik	13 815 000
Anrikat material m. m. till R 1	1 050 000
Apparatur m. m. för avdelningen för kemi	1 145 000
	Summa 16 010 000

Det totala medelsbehovet för budgetåret 1956/57 uppgår sålunda till i runt tal (21 757 000 + 16 010 000 =) 37,8 milj. kronor. Med hänsyn till att vid utgången av innevarande budgetår beräknas föreligga en reservation av 1,3 milj. kronor, bör anslaget anvisas med (37,8 — 1,3 =) 36,5 milj. kronor.

3. I bolagets medelsäskanden för budgetåret 1955/56 upptogs 2 milj. kronor för förvärv av toriumråvaror. Den slutliga medelsanvisningen medgav ej detta förvärv. Informationerna vid Genèvekonferensen 1955 gav ytterligare stöd åt uppfattningen, att torium kommer att spela en betydande roll vid atomenergiens fredliga utnyttjande. Man känner inte till några toriumfyndigheter inom landet. För utvecklingsarbetena är det angeläget att få tillgång till en begränsad kvantitet torium för en kostnad av 1,5 milj. kronor.

I detta sammanhang torde vidare få nämnas att bolaget under hand uppskattat de årliga kostnaderna för bolagets verksamhet under *perioden 1957/58—1961/62* till mellan 45 och 60 milj. kronor. Härvid har bolaget förutsatt att den nu planerade höjningen av aktiekapitalet genomföres.

Tillkallandet av 1955 års atomenergiutredning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades den 21 december 1955 tre sakkunniga för att verkställa utredning och avge förslag beträffande arbetsuppgifterna inom atomenergiområdet m. m. — 1955 års atomenergiutredning.¹ I direktiven för de sakkunniga framhölls bl. a., att vårt land uppenbarligen med all kraft måste fortsätta det pågående forsknings- och utvecklingsarbetet. De insatser, som krävdes, var av betydande mått. Det syntes då naturligt, att statsmakterna — särskilt under nuvarande konjunkturer och med hänsyn till rådande förhållanden i fråga om investeringar och arbetskraftstillgång — sökte åstadkomma en samordning av disponibla finansiella och personella resurser. Vad angår den statliga organisationen på området borde en klarare arbetsfördelning än hittills eftersträvas. Staten hade hittills svarat för den alldeles övervägande delen av kostnaderna för atombolagets verksamhet. Bolagets fortsatta utveckling krävde en betydande bidragsgivning från det allmänna. Även i övrigt torde statens ansvar för atomenergin komma att öka väsentligt. Dessa omständigheter aktualiserade frågan om bolagets organisation.

Yttranden över bolagets medelsäskanden

Atomkommittén (skr. 2/11 1955) har intet att erinra mot bolagets arbetsprogram. Kommittén understryker nödvändigheten av att arbetena med R 2 ej försenas samt att erforderliga medel härför beviljas. Särskilt fram-

¹ Statssekreteraren E. Grafström, ordförande, ledamoten av riksdagens I kammare S. Ohlön samt ledamoten av riksdagens II kammare P. E. Sköld.

hålles betydelsen av att anskaffa en accelerator för reaktorstationen vid Studsvik. Kommittén tillstyrker livligt de i bolagets petitaskrivelse framförda äskandena.

1955 års atomenergiutredning (skr. 22/2 1956) har avgivit utlåtande över bolagets i september 1955 avgivna petita för budgetåret 1956/57 samt bolagets hemställan om 6 milj. kronor å tilläggsstat för aktieteckning. Utredningen tillstyrker bolagets förslag med följande motivering.

I det betänkande, som utredningen avser att överlämna nästinstundande månad, kommer utredningen att förorda, att Aktiebolaget Atomenergi med i stort sett oförändrad status fortsätter sin verksamhet för atomenergiens fredliga utnyttjande. Utredningen är även av den uppfattningen, att det program för bolagets verksamhet under budgetåret 1956/57, som bolagsledningen framlagt — främst avseende uppförandet av en andra forsknings- och materialprovningsreaktor vid Studsvik — bör genomföras. Vad beträffar det av bolaget för ifrågavarande budgetår äskade anslaget å sammanlagt 36,5 milj. kronor har utredningen icke företagit någon detaljgranskning av underliggande beräkningar, utan anser sig endast böra göra det uttalandet, att utredningen finner det angeläget, att planerna på uppförandet av den andra reaktorn fullföljes utan dröjsmål. Vidare vill utredningen framhålla, att utredningen förutser en allmän utvidgning av verksamheten inför de stora uppgifter, som väntar bolaget i samband med att det hittillsvarande forskningsskedet övergår i en utvecklingsperiod med konstruktionen av prototyper för industriella reaktorer som omedelbar arbetsuppgift. Det torde därför kunna antagas, att bolagets i september 1955 framlagda petita snarare är för lågt än för högt beräknade. I detta sammanhang bör särskilt understrykas den acceleration i utvecklingen på atomenergiområdet, som skett efter avhållandet av atomkonferensen i Genève i augusti 1955.

Vad härefter angår frågan om ökning av bolagets aktiekapital och det därvid uppkomna behovet av ett särskilt tillskott av statsmedel å 6 milj. kronor, har utredningen mot bakgrunden av sitt ställningstagande till bolagets fortsatta verksamhet icke något att erinra mot att nytekningsplanen fullföljes på sätt bolagsledningen föreslagit. Anslagsgivningen torde dock enligt utredningens mening böra göras beroende av att Kungl. Maj:t finner, att enighet råder inom bolaget angående de allmänna riktlinjerna för bolagets fortsatta verksamhet.

Departementschefen

Utvecklingen på atomenergiområdet har under den senaste tiden gått mycket fort framåt. Tidigare planer har därför måst revideras och tidpunkten för atomenergiens fredliga utnyttjande för praktiskt bruk anses i dag ligga närmare än vad man förutsåg för något år sedan. Det är samtidigt uppenbart, att det under nuvarande förhållanden fordras högst betydande insatser av både personell och materiell natur för att nyttiggöra atomenergien — insatser som i ett land av Sveriges storleksordning blir särskilt kännbara. Bl. a. med hänsyn härtill har sakkunniga tillkallats för att avge förslag beträffande arbetsfördelningen inom atomenergiområdet m. m. Det hade givetvis i och för sig varit önskvärt, att utredningens betänkande förelegat innan frågan om anslag till Aktiebolaget Atomenergi anmäles för Kungl. Maj:t. Detta

har med hänsyn till omfattningen av utredningsuppdraget varit ogörligt, men utredningen har dock i särskilt avgivet utlåtande tillstyrkt framställningar från atombolaget om medelstildelning av 36,5 milj. kronor för den fortsatta verksamheten samt 6 milj. kronor för aktieteckning.

Inom Aktiebolaget Atomenergi har nedlagts ett betydande utvecklings- och forskningsarbete. I anslutning till slutförandet av bolagets första huvuduppgifter — att bygga en försöksreaktor och ett uranextraktionsverk — förelades riksdagen år 1953 en plan för bolagets fortsatta verksamhet under en femårsperiod. Enligt denna plan, mot vilken riksdagen inte gjort någon erinran, skulle bolaget uppföra en andra reaktor, den s. k. R 2. Hur än den närmare arbetsfördelningen på atomenergiområdet kan komma att utformas synes det inte råda något tvivel om att bolaget bör fullfölja planen beträffande R 2.

Tack vare den snabba utvecklingen kan R 2 nu göras mera avancerad och effektiv än vad som ursprungligen planerats. Främst av denna anledning har de beräknade kostnaderna för R 2 stigit avsevärt och uppskattas nu till ca 40 milj. kronor. Bolagets föreliggande medelsäskanden sammanhänger nära med anskaffningen av R 2. Då jag — i likhet med atomenergiutredningen — finner det angeläget att planerna på R 2 fullföljes utan dröjsmål, anser jag mig i huvudsak böra godtaga bolagets medelsberäkningar.

Inom bolaget har den principen följts, att anläggningar med normal avskrivningstid skall finansieras av aktiekapitalmedel. I samband med uppförandet av reaktorstationen i Studsvik ökar investeringsbehovet betydligt. Bolagets styrelse har — under förutsättning av bolagsstämmans godkännande — föreslagit en höjning av aktiekapitalet med 10,5 milj. kronor till 14 milj. kronor, varav staten skulle bidra med 6 milj. kronor och de enskilda aktieägarna med 4,5 milj. kronor. Den omständigheten, att atomenergiutredningen bl. a. har till uppgift att pröva frågan om bolagets organisation, bör enligt min mening icke hindra den ytterligare aktieteckning, som enligt den hittillsvarande ordningen erfordras för att finansiera R 2-projektet. Vid bifall till bolagsstyrelsens förslag bibehålles den nuvarande proportionen mellan statens och de enskildas andelar av aktiekapitalet — fyra sjundedelar resp. tre sjundedelar — oförändrad. Jag har intet att erinra mot detta förslag och föreslår därför, att på tilläggsstat för budgetåret 1955/56 till aktieteckning i bolaget anvisas 6 milj. kronor. En förutsättning för den planerade aktieteckningen bör, såsom atomenergiutredningen framhållit, vara, att Kungl. Maj:t efter prövningen av utredningens huvudbetänkande anser sig kunna konstatera, att inom bolaget enighet råder mellan statens företrädare och de enskilda intressenternas representanter om de allmänna riktlinjerna för bolagets fortsatta verksamhet.

Vad härefter beträffar bolagets övriga medelsbehov — d. v. s. sådana kostnader för bolagets verksamhet, som inte bestrids av aktiekapitalet — har bolaget hemställt dels om ett beställningsbemyndigande å 25 milj. kronor, avseende återstående beställningar för R 2, dels anslag för nästa budgetår med sammanlagt 38 milj. kronor, varav 1,5 milj. kronor för inköp

av torium. Atomenergiutredningen har — som förut nämnts — yttrat sig om bolagets medelsbegäran, fränsett äskandet om anslag för inköp av torium. Utredningen har inte detaljgranskat bolagets beräkningar men framhållit, att det kan antagas, att bolagets petita snarare är för lågt än för högt beräknade.

Det är uppenbarligen av vikt, att inte bolagets utvecklingsarbete försenas. Jag har med hänsyn härtill inte ansett mig böra motsätta mig, att bolaget får det begärda beställningsbemyndigandet. Vad angår medelsbehovet för nästa budgetår synes det möjligt att taga i anspråk aktiekapitalet i något större utsträckning än vad bolaget föreslagit, varigenom behovet av anslag å riksstaten nedgår. Främst av denna anledning beräknar jag att det av bolaget begärda anslagsbeloppet, 38 milj. kronor, kan minskas med 1,3 milj. kronor. Jag föreslår därför att för nästa budgetår till bolagets verksamhet anvisas 36,7 milj. kronor, vilket i förhållande till innevarande budgetår innebär en ökning med 18,7 milj. kronor. Vid hithörande överväganden har jag beaktat, att bolagets medelsbehov under följande budgetår kan väntas öka ytterligare. Det hittillsvarande anslaget rubricering — Atomenergiforskning m. m. inom Aktiebolaget Atomenergi — torde lämpligen i och med att bolagets verksamhet alltmer fått en industriell karaktär böra ändras till Atomenergi verksamhet inom Aktiebolaget Atomenergi.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) till *Aktieteckning i Aktiebolaget Atomenergi* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56 under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett investeringsanslag av 6 000 000 kronor;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar avseende material m. m. för Aktiebolaget Atomenergi inom en kostnadsram av 25 000 000 kronor;

c) till *Atomenergi verksamhet inom Aktiebolaget Atomenergi* för budgetåret 1956/57 under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 36 700 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Bo Gejrot